

מבט אזורי-מדיני על המערכה בעזה

המערכה בעזה אינה סכסוך מקומי. אמנם הלחימה מתרחשת באזור גיאוגרפי מצומצם, אך קיימת סכנה שהיא תתלקח למערכה אזורית, ובכל תרחיש סיומה ושאלת "היום שאחרי" יתגבשו תוך כדי מעורבות משמעותית של ארה"ב ושל השחקנים האזוריים. ישנה חשיבות רבה להכיר ולהבין את יחסן של המדינות באזור כלפי המערכה בעזה, את האינטרסים, הרגישויות והיכולות של כל שחקן רלבנטי, ולהכיר את הפעולות השונות שכל אחד נוקט בהן. בקובץ זה תמצאו ניתוחים קצרים מאת מומחי מיתוים, המציגים בקווים כלליים את המבט האזורי על המערכה בעזה כפי שהוא מתפתח יחד עם הארועים השונים, כמו גם עקרונות מנחים למדיניות-החוץ האזורית של ישראלית. על מנת לקבל את מלוא התמונה, כדאי לעקוב אחר סדרת הפרסומים המלאה של המבט האזורי-מדיני על המערכה בעזה.

שבוע שישי למלחמה

מבט אזורי

ד"ר רועי קיבריק, מנהל המחקרים במיתוים

במאמץ לנהל את המתח בין המחויבות לסוגיה הפלסטינית לבין האינטרסים הגיאוגרפיים, הענקת הסיוע ההומניטרי לעזה והקריאה להפסקת אש הפכו לכלי המדיניות המרכזי עבור מדינות רבות באזור. ערב הסעודית, ירדן, מצרים, איחוד האמירויות, תורכיה, כולן הדגישו והבליטו את הסיוע ההומניטרי שהן מעבירות לעם הפלסטיני ברצועה. במידה מסוימת, כמות הסיוע ההומניטרי שכל מדינה שולחת, הפכה למטבע ייצוגי של מידת המחויבות לסוגיה הפלסטינית. יש לציין כי צעד זה מגיע, לצד הבחירה של המדינות שלא לפגוע בינתיים ביחסים הפורמליים הקיימים עם ישראל (למי שיש כאלו), ולשמור על ערוצי הקשר עמה פתוחים (למי שיש כאלה). הקשר בעת הזו מתאפיין בהורדת פרופיל, בעצירה של קידום פרויקטים משותפים ויזמות חדשות, תוך המתנה ותקווה שסיום המערכה בעזה יאפשר לחזור ולבנות את שיתופי הפעולה.

מדינות האזור במזרח התיכון ובאירופה, לצד האיחוד האירופי וארה"ב, הציגו מתווה כללי ליום שאחרי הלחימה המאמץ קווים מנחים משותפים למסגרת מסדרת ביום שאחרי המערכה בעזה. עבור הקהילה הבינלאומית, פתרון שתי המדינות, הינו המסגרת התפיסית שצריכה להנחות את שרטוט המציאות לאחר סיום הלחימה. באופן ספציפי אירופה וארה"ב רואים ברשות הפלסטינית (לאחר רפורמות וחיזוק) את הגורם שייקח אחריות על רצועת עזה בסופו של תהליך, ומדגישים כי אל לישראל להישאר ברצועה או אף להקטין את שטחה. עמדות דומות הציגו מדינות ערב, אשר גם ביטאו התנגדות לכניסת כוחות זרים לעזה (שלא כחלק מתהליך מדיני שבסופו הפלסטינים הם אלו שלוקחים אחריות על הרצועה). נוכח התבטאויות של שרים בממשלת ישראל, הקהילה הבינלאומית גם נדרשה להבהיר לישראל כי יישוב מחדש של האוכלוסייה מחוץ לעזה אינו מהלך שהיא יכולה לקדם. ישראל מצידה מוצאת עצמה מנהלת מערכה צבאית בתוך גבולות שהציבו בפניה כוחות חיצוניים, ובלי להגדיר עדיין כיצד היא רואה את המציאות ב"יום שאחרי".

מבט על מצרים

פרופ' אלי פודה, חבר ועד מיתוים, האוניברסיטה העברית

מצרים ממשיכה לרכז את מאמציה במהלך המלחמה בשלושה כיוונים: האחד, העברת סיוע הומניטרי לעזה דרך מעבר רפיח. אמצעי התקשורת מדגישים את התפקיד החשוב שממלאת מצרים, תוך כדי הסבר שכל העיכובים בהעברת הסיוע אינם נגרמים באשמתה של מצרים (ומכאן, שזו אשמת ישראל). בהקשר זה עיתון

קטרי דיווח כי מצרים נמצאת בתהליך של פתיחת מעבר נוסף - שער צלאח א-דין, הממוקם כמה קילומטרים צפונית למעבר רפיח. המהלך הזה אמור להיות תולדה של החלטת הפסגה הערבית-אסלאמית בריאד "לשבור את המצור על עזה". בשלב זה אין אישור לידיעה ממקורות מצריים. הכיוון השני הוא משא ומתן לשחרור החטופים, המתנהל במקביל ולצד המשא ומתן של קטר. קשה להעריך בשלב זה מה מידת ההצלחה של התיווך המצרי. הכיוון השלישי הוא מגעים דיפלומטיים להשגת הפסקת אש בעזה. במסגרת מגעים אלו א-סיסי ניהל שיחת טלפון עם נשיא צרפת מקרון, ונפגש פעמיים עם שר ההגנה הצרפתי.

ניתן לנתח את השיח המצרי סביב המלחמה בשלוש רמות: האחת מתייחסת להצהרות של הנשיא א-סיסי העושה שימוש ברטוריקה מתונה יחסית ללא שימוש במונחים קיצוניים לתיאור ישראל או המלחמה בעזה, תוך כדי התמקדות בשאלות הומניטריות, מניעת גירוש פלסטינים לסיני והצורך להגיע לפתרון מדיני המבוסס על שתי מדינות לשני עמים. הרמה השנייה מתייחסת להצהרות של גורמי ממשל: כך למשל משרד החוץ, שר החוץ סאמח שוכרי ונציג מצרים באו"ם, עושים שימוש במונחים קשים לתיאור מעשיה של ישראל, כמו "תוקפנות", "פשע" ו"רצח עם" - מונחים שלא נעשה בהם שימוש בעבר על ידי משרד החוץ לתיאור מעשיה של ישראל. קמפיין עוין במיוחד נגד ישראל, התומך במעשי טרור נגד ישראל, מנוהל על ידי מוסד אל-אזהר הדתי. הרמה השלישית מתייחסת לדעת הקהל המצרית, כפי שבאה לידי ביטוי בתקשורת וברשתות החברתיות. שיח זה בדרך כלל מתלהם, תוקפני וביקורתי מאוד כלפי ישראל. עם-זאת, ראוי להדגיש כי יש גם קולות אחרים המגנים ומבקרים את מעשי הטרור של חמאס, אם כי אלה נשמעים בחו"ל או נבלעים בתוך השיח העוין.

יש להניח כי הפער ברטוריקה בין שלוש הרמות הוא צעד מחושב של הממשל שמעוניין מצד אחד לשמר את האינטרסים של מצרים, הכוללים גם את מערכת היחסים עם ישראל וארצות הברית, אך מצד שני מעוניין גם לאפשר הוצאת קיטור. לשם כך א-סיסי גם התיר קיומן של מחאות, כל עוד הן התנהלו בצורה מוגבלת ולא מאיימת, וזאת בניגוד להחלטה המוקדמת לאסור מחאות עממיות נגד המלחמה. על סף בחירות לנשיאות בחודש הבא, א-סיסי מנסה לתמרן בין אילוצים מנוגדים - עד כה נראה שהוא עושה זאת בהצלחה.

מבט על ארה"ב

נדב תמיר, חבר ועד מיתווים, Jstreet

ממשל בידן ממשיך בינתיים לתמוך בישראל באופן פומבי, אך מגביר את הלחץ עליה להסכים לצעדים כמו הפוגה הומניטרית, הכנסת סולר לרצועה והגבלת הפעילות של צה"ל בתוך בית החולים שיפא. בידן אמר כי המלחמה בעזה תסתיים רק כשחמאס לא יוכל לאיים שוב על אזרחי ישראל. עוד אמר כי חמאס ביצע פשעי מלחמה וכי המודיעין האמריקאי תומך בהאשמות ישראל על השימוש שעושה חמאס בבתי חולים לצרכים צבאיים.

ארה"ב נמנעה בהצבעה במועצת הבטחון על הצעת החלטה שהגישה מלטה, שקוראת להרחבת הפוגות ההומניטריות בלחימה לפי סעיף 6 שאינו מחייב. בהסבר ההצבעה אמרה השגרירה האמריקאית שארה"ב לא תמכה בהחלטה מכיוון שלא היה גינוי של חמאס.

ביחס למשא ומתן לשחרור החטופים, אמר בידן כי הוא "מעורב באופן עמוק בניסיון לקדם את העסקה", והוסיף: "אני לא רוצה להקדים את המאוחר אבל יש לנו שיתוף פעולה טוב מאוד עם הקטרים." 290 אלף צעדו בווינגטון בהפגנה היהודית הגדולה בתולדות ארה"ב בתמיכה בישראל, למען שחרור החטופים ונגד אנטישמיות.

הממשל מודאג מכך שישראל עומדת בפני סכנה של התלקחות חזית לחימה נוספת בגדה. בימים האחרונים, הזהירו אנשי ממשל בידן כי המצב בגדה נמצא על סף רתיחה וכי הרשות הפלסטינית עלולה לאבד שליטה בערים מרכזיות. בממשל סבורים כי פרץ אלימות משמעותי בגדה יפגע [בלגיטימציה ובתמיכה הבינלאומית שישראל מקבלת](#) כיום להמשך הלחימה נגד חמאס ברצועת עזה.

ממשל בידן מתמודד עם ביקורת גוברת מצד חברים במפלגה הדמוקרטית וגם מצד עובדי ממשל בדרגים נמוכים יותר, שאינם מסכימים עם המדיניות של הנשיא ביחס למלחמה. הנשיא בידן מאבד באופן עקבי את תמיכתם של מצביעים צעירים המתנגדים לתמיכתו בישראל לאורך המלחמה.

בשבוע שעבר פורסמו מברקים שעליהם חתמו דיפלומטים אמריקאים המוצבים במדינות ערביות, שהזהירו מפני "אובדן דעת הקהל הערבית עשרות שנים קדימה" בעקבות תמיכתו הבלתי מתפשרת של בידן בישראל. ברברה ליף, האחראית על המזרח התיכון במשרד החוץ, אמרה בשיחה עם חברי קונגרס כי המשבר הנוכחי יצר כמות אדירה של זעם ציבורי בעולם הערבי כלפי ישראל וכלפינו. זה משהו שאנחנו נצטרך לעבוד עליו. ליף אמרה את הדברים בתשובה לשאלה על הסיכויים לקדם שוב מגעים בין ישראל לערב הסעודית אחרי המלחמה. בימים האחרונים נמצאת ליף בישראל בשיחות עם בכירים ישראלים ופלסטינים, בניסיון לייצב את הרשות ולבחון אפשרויות לשלב אותה בעתיד בניהול רצועת עזה. בשיחות עם גורמים מדיניים בישראל אמרה ליף כי להערכת ממשל בידן, הסכם ישראלי-סעודי לא ירד לגמרי מהפרק אבל ידרוש הסכמה ישראלית לויתורים משמעותיים יותר עבור הפלסטינים. ליף הזהירה את בני שיחה בישראל מפני צעדים שיפגעו ברשות הפלסטינית. ליף תבקר בימים הקרובים גם בערב הסעודית, איחוד האמירויות ובחריין.

מבט על אירופה

ד"ר מאיה שיאון צדקיהו, מנהלת תכנית קשרי ישראל-אירופה, מיתווים

התמיכה בישראל של הממשלות באירופה עדיין נשמעת, אך במקומות שונים הביקורת הפוליטית עליהן גוברת. הרוב המכריע של המנהיגים באירופה מבין שהם עומדים עם ישראל באותו צד של המתרס אל מול המלחמה בגוף טרור פונדמנטליסטי, שהכה גם באירופה בעשורים האחרונים. אולם ההשלכות של מלחמת ישראל בחמאס על הפוליטיקה הפנים- והבין-מפלגתית באירופה מרחיקות לכת ועלולות להשליך אף על יכולת מנהיגים אלו להיבחר מחדש.

נשיא צרפת, מקרון, שקרא להפסקת אש, חזר בו/הבהיר שהתכוון להפוגות/השהיות לצרכים הומניטריים. קאנצלר גרמניה, שולץ, חזר על תמיכתו בזכות ישראל להתקיים לנוכח ההשתלחות בישראל של נשיא תורכיה ארדואן, במסיבת עיתונאים משותפת כאשר ביקר בגרמניה. ראש מפלגת הלייבור בבריטניה סטארמר, עמד גם הוא מול גל של מחאה והתפטרויות חברים וחברות במפלגתו, בשל סירובו להצטרף לקריאה להפסקת אש. בנוסף, האיחוד האירופי מפתח את מדיניותו לגבי הפתרון המדיני עם הפלסטינים ב"זום שאחרי", ושואף לרתום מדינות ערביות כשחקניות מדיניות לצידו ולצד ארה"ב.

בין אחרוני המבקרים האירופים בישראל הוא ג'וזף בורל, הנציג הגבוה למדיניות חוץ ובטחון של האיחוד האירופי. עמדותיו בסכסוך הישראלי-פלסטיני נתפסו בממשלות הימין כפרו-פלסטיניות ואנטי-ישראליות, ולכן הפך על ידן לאישיות לא רצויה בישראל. במאי השנה שר החוץ אלי כהן נפגש איתו בבריסל, והזמין אותו לביקור בישראל. ישראל היתה התחנה הראשונה שלו במזרח התיכון (17.11). התחנות הבאות היו רמאללה, בחריין, ערב הסעודית, קטר וירדן. במקביל, אורסולה פון דר ליין, נשיאת הנציבות האירופית ביקרה בסוף השבוע (17-18.11) במצרים וירדן.

חלק ממטרת הביקורים היה לשמור על יציבות ולמנוע הסלמה אזרית (בין היתר בהגדלת סיוע כספי למצרים ולירדן), וחלק נוסף נועד לרתום את מדינות ערב לפתרון היום שאחרי המלחמה - הן לשלב הביניים ולמשימות הכח הרב-לאומי שיכנס לנהל את רצועת עזה במקום צה"ל (רעיון שעדיין אינו זוכה לתמיכה בקרב מדינות ערב), והן לתמיכה כלכלית ברשות הפלסטינית, שיקום עזה ובייחוד דחיפה מדינית לתהליך שלום ישראלי-פלסטיני לפי יוזמת השלום הערבית.

על אף שבממשלת ישראל לא מוכנים לעסוק ביום שאחרי, בורל ציין במהלך ביקורו באזור את עמדת האיחוד האירופי והמדינות החברות, שנדרש פתרון מדיני כולל לסכסוך הישראלי-פלסטיני, שרק פתרון שכזה יביא בטחון ויציבות לישראל ולאזור, וכי הוא ממשיך את יוזמתו מתחילת השנה לרתום את יוזמת השלום הערבית (בגרסה מעודכנת) לקידום תהליך מדיני. לדבריו, האיחוד האירופי יהיה מוכן לסייע בכל שיידרש לקידום התהליך.

בהמשך לחמש הנקודות ליום שאחרי' שהציגה פון דר ליין בשבוע שעבר, בורל הרחיב וסידר אותן לפי [שלושה "לאו-ים ושלושת "כן"-ים](#).

3ה"לאו"-ים:

- (א) לא לעקירת פלסטינים מהרצועה, זו תהיה טרגדיה אנושית והדבר יעורר חוסר יציבות אזורי [שישליך גם על אירופה].
- (ב) טריטוריית עזה לא תקטן. ישראל לא תישאר ככוח כובש ברצועה. חמאס לא יחזור לשלטון ברצועה. עליה להיות נקיה מגורמי טרור.
- (ג) לא לנתק את הפתרון של הרצועה מהפתרון הכולל לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

3ה"כן"-ים ממוקדים במציאת שותפים להסדר היום שאחרי:

- (ד) חזרת רשות פלסטינית לעזה. בדבריו ב-13 בנובמבר בורל עצר והדגיש שזו תהיה רשות פלסטינית ולא "ה"רשות" הפלסטינית. אולם בביקורו ברמאללה, בדבריו עם ראש הממשלה שאניה ב-19 בנובמבר, חזר בו ואמר שזו תהיה הרשות הפלסטינית שכבר כעת מספקת לעזה את שירותי הבריאות ושירותים ציבוריים נוספים.
- (ה) מעורבות רבה יותר של מדינות ערב בפתרון הסכסוך ובהקמת מדינה פלסטינית, לא רק כלכלית אלא מדינית [כאן החיבור ליוזמת השלום הערבית].
- (ו) חזרת האיחוד האירופי למעורבות רבה יותר בפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני ובהקמת מדינה פלסטינית.

יחד עם בורל, ביקרו גם שר החוץ האירי, היווני והקפריסאי בישראל. ביקורו של שר החוץ של קפריסין נועד בין היתר לבחון הסדרה טכנית וביטחונית של סיוע הומניטרי שיצא מנמל לימסול אל נמל עזה או לקרבתו וסידורי הבטחון הנדרשים לשם כך, הן בהנחתתו על החוף והן באבטוחו בעת הלחימה וכדי שיגיע לסיוע הומניטרי ולא לגורמים אחרים. פתיחת קו סיוע ימי יאפשר להגדיל משמעותית את היקף הסיוע [דבר שישראל צריכה להסכים לו], ויאפשר לאיחוד האירופי למלא תפקיד יותר משמעותי בסיוע מאשר תרומתם הנוכחית (עד כה הגיעו 15 מטוסים לשדה התעופה אל-עריש במצרים, וממנו הסיוע מועבר למעבר רפיח). **אירלנד** היא אחת המדינות עם דעת הקהל והמפלגות העוינות ביותר לישראל באירופה. רבים בה קוראים לאנשי חמאס "לוחמי חופש" ואינם מגנים את מעשי הטרור הזוועתיים שבוצעו, וחלקם קוראים לסלק את השגרירה הישראלית, דנה ארליך. על רקע זה חשוב ששר החוץ האירי הגיע לישראל, ביקר גם הוא בקיבוץ בארי המוכה, וחזר על [הודעת גיבוי](#) חד-משמעית להתקפה הברוטלית של חמאס (אך לא קרא לה טרור).

מבט על ירדן**פרופ' רונן יצחק, המכללה האקדמית גליל מערבי**

בימים האחרונים מורגשת בירדן ירידה במספר המשתתפים בהפגנות היומיות נגד המלחמה. אף שההפגנות מתקיימות מיד יום מול אתרים מרכזיים, לרבות מול השגרירות האמריקאית, בעמאן ובמקומות נוספים ברחבי הממלכה, הרי מספר המשתתפים בהן הלך ופחת. הסיבה העיקרית לכך, היא התמשכות ההפגנות ועייפות המשתתפים מקיומן לאורך מספר כה רב של ימים. גם גל המעצרים שערכו כוחות הביטחון נגד מארגני ההפגנות, לצד ניתוק רשת האינטרנט, תרמו גם הם לירידה בהיקף ההפגנות בממלכה. אירועי העבר בירדן הוכיחו שההפגנות אינן מסכנות את המשטר ההאשמי והוא יודע להכיל אותן כחלק מהמדיניות הליברלית שלו, שנמשך זה למעלה ממאה שנים.

שר החוץ הירדני אימן אל-צפדי, שנושא בעיקר המאמץ הבינלאומי להפסקת אש, חזר על התביעה הרשמית של ירדן לא רק להפסיק את האש אלא גם ליישם את פתרון שתי המדינות כפתרון היחיד לסכסוך בין העמים. בתוכנית "צות אל-ממלכה" (קול הממלכה) בה התארח צפדי ב-14 בנובמבר 2023, הוא טען שלא ניתן להכחיד את חמאס משום שהיא איננה רק תנועה צבאית-פוליטית, אלא מייצגת אידיאולוגיה. פתרון שתי המדינות לפיכך, הוא הכרחי לסיום המלחמה.

טענות צפדי, שרמז בראיון עמו, שישראל כביכול מבצעת פשעי מלחמה בעזה, מעודדות את השיח האנטי-ישראלי בירדן והביאו לתביעות של חברי פרלמנט לבחון את המשך היחסים עם ישראל, לבטל את הסכם

הגז ולהשהות את החתימה על הסכם חשמל תמורת מים. כמו כן, יש קריאות לאסוף חומרים מפלילים נגד ישראל כדי להגיש תביעה נגדה בבית הדין הבינלאומי לפשעי מלחמה.

מבחינת הציבור בירדן ישראל איננה מדינה חזקה. כוחה הצבאי טרם בא לידי ביטוי במלחמה, הפלגנות בתוכה, מצבה הכלכלי, החוסן האזרחי ומעמדה הבינלאומי שהולך ונשחק ככל שהמלחמה נמשכת – כל אלו משקפים את החולשה שלה. ביטוי לכך היה בעיתון אל-ע'ד (המחר), שפרסם ב-15 בנובמבר 2023, מאמר בשפה העברית על "היום שלאחר ישראל". הכותב שרוק אלבו, ניסה להוכיח שמצבה של ישראל כה חמור והיא לקראת סופה ולכן הדבר החשוב לדון בו כעת לא מה יהיה ביום שאחרי המלחמה בעזה אלא מה יהיה ביום שאחרי ישראל. המאמר, שנכתב בשפה העברית – דבר כשלעצמו חריג בירדן, מיועד ללא ספק לקוראים הישראלים והוא משקף את הכמיהה של הירדנים לראות את סופה של מדינת ישראל.

אולם, עמדה שלילית זאת של הציבור הרחב בירדן כלפי ישראל, שמוצגת בסקרים באופן קבוע, אינה משקפת את עמדת המשטר ההאשמי. הוא יודע שרק ישראל כמדינה חזקה באזור יכולה להבטיח את יציבותה וביטחונה של ירדן. ממשלת ישראל הוכיחה בעבר שהיא נכונה לסייע לירדן ולהגן עליה, ללא כל קשר לעומד בראשה כפי שהיה בעבר (למשל, באירועי "ספטמבר השחור" או באיום על ירדן מצד דאע"ש) וכך היא תעשה גם בעתיד אם היא תידרש לכך.

מבט על בחרין

ד"ר מורן זגה, עמיתת מחקר ומדיניות במיתוים

בסוף השבוע האחרון התקיימה ועידת "דיאלוג מנאמה 2023" שהעניקה הזדמנות לבכירים בעולם הערבי והמערבי לשרטט עמדות ברורות יותר בנוגע למלחמה. במסגרת הוועידה, יורש העצר וראש ממשלת בחרין, סלמאן בן חמד אאל ח'ליפה, נשא נאום בו גינה את שני הצדדים: את חמאס על התקפות ה-7 באוקטובר שהיו "ברבריות, מזוויעות וללא הבחנה", ואת ישראל על התקיפות האוויריות שגבו את חייהם של רבים. יורש העצר הציע לשבור את מעגל האלימות על ידי שחרור החטופים (נשים וילדים) וכניסת סיוע הומניטרי לרצועה בטווח הקרוב, ועל ידי יישום פתרון שתי המדינות לביטחון בטווח הארוך.

יורש העצר הציג את הקווים האדומים של בחרין, שמייצגים במידה רבה את אלו של שכנותיה במפרץ: "לא להצבת כוחות חיצוניים, לא לכיבוש מחדש, לא לכרסום בטריטוריה של רצועת עזה ולא לטרור היוצא מהרצועה כנגד ישראל". הוא המנהיג הראשון להציע בפומבי קיום בחירות להנהגה הפלסטינית אחרי המלחמה, באופן שישקף את הרצונות של העם הפלסטיני. עוד ציין כי אותה הנהגה צריכה להיות חזקה ומאוחדת לגדה המערבית ולרצועת עזה.

דבריו של יורש העצר הבחריני נאמרים שבוע לאחר החלטת הפרלמנט הבחריני להשהות את הקשרים הכלכליים והדיפלומטיים עם ישראל. המתח בין האליטות הפוליטיות במדינות המפרץ לעם בסוגייה הפלסטינית מורגש היטב אך הוא עדיין תחת שליטה. מדינות המפרץ מתחילות לעסוק באופן גלוי יותר ב"יום שאחרי" תוך מתן המנדט לארה"ב להניע את התהליך הפוליטי, אך ספק אם ההנהגה הפלסטינית הנוכחית תסכים לכך.

מבט על תורכיה

ד"ר נמרוד גורן, מייסד ונשיא מיתוים, *Diplomeds*

בשבוע השישי למלחמה, נשיא תורכיה ארדואן הוסיף לנקוט בגישה עוינת כלפי ישראל, בדומה לשבועות האחרונים. לדבריו, ישראל היא "מדינת טרור" המבצעת "רצח עם", בעוד חמאס אינו ארגון טרור, אלא מפלגה שזכתה בבחירות הפלסטיניות. שר החוץ פידאן אף טען בראיון בתקשורת שהוא אינו רואה צורך לדון מי ישלוט בעזה לאחר המלחמה, כי מי ששלט בה לפני (חמאס) יוכל להמשיך בכך. ארדואן ביטא את עמדותיו הבוטות ביחס לישראל ופעולתה בעזה, גם במהלך מסיבת עיתונאים משותפת עם קאנצלר גרמניה שולץ, בברלין. דבריו, גם על כך שתורכיה משוחררת ממחויבויות היסטוריות לישראל (בשונה מגרמניה) ולכן יכולה להתבטא בחופשיות, עוררו תרעומת בתקשורת הגרמנית. שולץ אף קבע לאחר מכן שטענותיו של ארדואן הן אבסורדיות, וישראל היא מדינה שומרת חוק.

ארדואן המשיך להדגיש את נכונותה של תורכיה להעניק סיוע לפלסטינים בעזה, ואמר שאם תושג הפסקת אש - תורכיה תעשה מאמצים לשקם תשתיות שנפגעו, בתי חולים ובתי ספר. במקביל, ארגוני חברה אזרחית תורכים שיזמו את משט המרמרה ב-2010 הודיעו שבכוונתם להוציא משט חדש לרצועה, להעברת סיוע הומניטרי. בינתיים, במסגרת התיאום המחודש בין תורכיה למצרים, אונייה תורכית הגיעה לנמל אל-עריש במצרים, ועליה ציוד להקמת בתי חולים שדה. משפחות החטופים, להבדיל, פנו במכתב לארדואן, אותו הכינו בשפה התורכית, בבקשה שייסע במאמצים לשחרור החטופים. זהו דבר שארדואן הביע תחילה רצון להיות מעורב בו, אך זנח בהמשך, בעודו מאמץ קו אנטי-ישראלי מובהק. בתגובה למכתב טען, בין היתר, כי העובדה שמשפחות החטופים החליטו לפנות אליו מעידה על כך שאיבדו אמון בממשלתם שלהם. עוד אמר כי להבנתו, לחמאס אין עניין לשמור את החטופים אצלו.

מבט על הברית ההלנית

השגריר לשעבר מיכאל הררי, עמית מדיניות במיתווים

יוון וקפריסין מוסיפות לעמוד לצידה של ישראל, אולם במקביל מדגישות, כולל בפומבי, את ההכרח לפעול ביתר נחישות מול המשבר ההומניטרי ברצועה. שרי-החוץ משתי המדינות ביקרו בישראל בשבוע שעבר, נפגשו עם שר-החוץ כהן והנשיא הרצוג, וניסו לקדם את רעיון המסדרון הימי לרצועת עזה. שר-החוץ הקפריסאי הגיע עם אנשי מקצוע, זאת לאחר שהנשיא הקפריסאי הציג, בוועידה שהתקיימה בפאריס, תוכנית מפורטת בת 25 עמודים, שמתייחסת לטווחי הזמן השונים להבטחת סיוע לתושבי הרצועה. שר-החוץ היווני נועד ברמאללה עם ראש הממשלה הפלסטיני. הדגיש כאמור את הצורך להגביר את הסיוע, וקרא לכול הצדדים לאמץ את הערכים המוסריים, ומייד.

באתונה תהו אם העמדה התורכית התקיפה נגד ישראל סביב המלחמה בעזה תשפיע על אוירת ההפשרה בין שתי המדינות, אולם לפי שעה נראה ששתי המדינות – יוון ותורכיה - מוסיפות לדבוק בצעדי ההפשרה, וזאת לקראת כינוסה של הוועדה המשותפת העליונה בתחילת דצמבר.

מבט על לבנון - איתן ישי

גם בשבוע השישי למלחמת "חרבות ברזל" המשיך גבול ישראל-לבנון לשמש זירת עימות פעילה, וכמו בשבועיים הקודמים – נדמה שחזבאללה ממשיך במגמת ההסלמה, עדיין במסגרת "כללי המשחק" שנתפסים בעיניו מתחת לסף הגלישה למלחמה כוללת. כך למשל, לאחר פגיעת טיל הנ"ט שהובילה למותו של עובד חברת החשמל ולפציעתם של אזרחים ישראלים נוספים, ניתן היה לזהות הנמכה מסוימת של הלהבות מצד חזבאללה, בניסיון שלא להביא את ישראל לתגובה חריפה מדי, אך עד מהרה חזרה האש והוגברה.

השבוע החולף נמשך מבחינת חזבאללה והארגונים הפלסטיניים במגמת "עוד מאותו הדבר" – שיגור רקטות, פצמ"רים, טילי נ"ט וכטב"מים. לצד זאת, בלילה שבין שישי לשבת שיגרו פעילי הארגון השיעי טיל בניסיון ליירט כטב"ם ישראלי. הטיל יורט בידי ישראל ולא נגרם נזק כלשהו, אך הדבר מדגים את הניסיון המתמשך מצד חזבאללה להכניס למערכה כלים חדשים (טילי בורקאן לפני שבועיים; איום על חופש הפעולה האווירי של ישראל בשבוע החולף). מידת ההצלחה של פעולות אלה אינה חשובה מבחינת נסראללה כמו עצם הוצאתן אל הפועל – והן מוצגות בידי הארגון השיעי כהישג במערכה שהוא מנהל מול ישראל.

בישראל, כאמור, התקבלה ההחלטה האסטרטגית להתמקד בזירת עזה ולהימנע ממלחמה כוללת מול חזבאללה. על כן, ניתן לומר כי במידה רבה ישראל יישרה קו ומשחקת גם היא לפי "כללי המשחק" – היא מגבירה ומחלישה את האש לסירוגין, בהתאם להתפתחויות הנקודתיות בשטח, ומשתדלת שלא לחרוג מן הכללים. ישראל נוקטת בגישה שהיא הגנתית ותגובתית בבסיסה, אך גם יודעת למתוח את החבל במידת הצורך. כך למשל, לאחר ניסיון חזבאללה ליירט כטב"ם ישראלי, הגיבה ישראל בתקיפה של מערכת טילי קרקע-אוויר מתקדמת השייכת לארגון השיעי. תקיפה זו מצטרפת לתקיפות רבות נוספות של ישראל כנגד מטרות חזבאללה בדרום לבנון – עמדות ומוצבים, מתחמים צבאיים, מחסני אמל"ח ועוד. הגם שלא מדובר

בפגיעות אסטרטגיות ובלתי הפיכות, הן כן מביאות בטווח הזמן המידי לשיבוש מסוים ביכולותיו ההתקפיות של הארגון בקו המגע הסמוך לגבול, אך בכל מקרה אינן מצדיקות גלישה למלחמה כוללת.

בינתיים בתוך לבנון נמשך החשש מפני מלחמה עם ישראל. לבנון הרשמית, עד כמה שמתפקדת, מביעה כל העת את דאגתה מפני גרירת המדינה למלחמה, הגם שנציגיה נזהרים שלא למתוח ביקורת פומבית חריפה מדי על חזבאללה, והם מטילים את עיקר האחריות להסלמה על הצד הישראלי. ראש הממשלה נג'יב מיקאטי מקיים מגעים עם גורמים ערביים ומערביים, ובמידה מסוימת משמש גשר להעברת מסרים לחזבאללה, בעיקר מצד האמריקאים. מיקאטי, כמו כמה שרים נוספים, התבטא באומרו כי לבנון איננה מעוניינת במלחמה וחזר על המסר לפיו יש לכבד את החלטת האו"ם 1701. יחד עם זאת, גם "לבנון הרשמית" יודעת שההחלטה לצאת למלחמה או להימנע ממנה אינה נתונה בידיה.

בקרב גורמים אזרחיים הביקורת על חזבאללה מרומזת הרבה פחות. בארבע השנים האחרונות מצויה מדינת הארצות במשבר כלכלי חריף בצורה חסרת תקדים, מה שגרר גם משבר חברתי ופוליטי בשעה שהמדינה מתנהלת ללא נשיא מכהן ועם ממשלת מעבר שאינה מסוגלת לתפקד כהלכה. הלבנונים מבינים היטב כי הישאבותה של המדינה למלחמה עם ישראל בעת הנוכחית עלולה להוביל לקטסטרופה, ומביעים ברובם בגדול התנגדות נחרצת ותקיפה לצעד שכזה.

נסראללה, שמייחס חשיבות רבה למעמדו בזירה הפנימית ולתדמיתו בתור "מגן לבנון", ניסה להרגיע את הלבנונים בנאום שנשא בתחילת החודש, בו הבהיר שאיננו מעוניין במלחמה. אך לנוכח הסלמת המצב בגבול מצד חזבאללה, הולכים וגוברים הקולות נגדו בתוך מדינת הארצות והביקורת הופכת חריפה יותר ויותר. העובדה שעשרות אלפי לבנונים, בעיקר שיעים ונוצרים, כבר עזבו את בתיהם בדרום ונעו צפונה כשהם הופכים פליטים בארצם מגבירה עוד יותר את תחושת המתיחות במדינה. השבוע אף נרשמו עימותים, מילוליים בעיקר, בין שיעים ונוצרים לאחר שראש הכנסייה המרונית הזהיר מפני סכנת ההתקלחות וקרא לסייע לפליטים המגיעים מן הדרום. נסראללה שומע היטב את כל הקולות הללו, וסביר שהם ימשיכו לשמש גורם מרתיע בחישוב צעדיו העתידיים.

נסראללה נמצא בפוא בדילמה קשה – הוא איננו מעוניין להיכנס למלחמה עם ישראל ולגרור את לבנון עמו, מכל הסיבות, אך מהצד השני לא יכול להרשות לעצמו שלא לעשות דבר. לכן הוא בוחר בדרך ביניים שתאפשר לו להימנע ממלחמה אך מנגד גם תאפשר לו להציג עצמו ביום שאחרי בתור מי שהתייצב לצד ההתנגדות לישראל והמאבק לשחרור פלסטין.

נקודה שחשוב להבין נוגעת לעובדה שפעמים רבות לאורך ההיסטוריה שלו נאלץ חזבאללה לתמרן בין האינטרס של מדינת לבנון לבין האינטרס של פטרוניו באיראן, אך לפחות בנקודת הזמן הנוכחית נדמה כי אין סתירה בין השניים, שכן איראן עצמה אינה מעוניינת בהרחבת המלחמה. כמו ישראל, גם חזבאללה ואיראן הופתעו ממתקפת חמאס ב-7 באוקטובר ונתפסו בלתי מוכנים. נוכח האיומים המופנים כלפיהם גם מצד ארה"ב, נדמה כי האיראנים נחושים להימנע מהרחבת המלחמה וכי האינטרס העליון מבחינתם הוא להביא להפסקת אש בעזה, גם כדי להציל את שלטון חמאס וגם כדי להביא להרגעת הרוחות באזור.

על כן, נראה כי חזבאללה, בשיתוף ובתיאום הדוק עם האיראנים, החליט לנקוט במדיניות של התשה נגד ישראל שמטרתה לא להרחיב את המלחמה, כי אם להיפך – להביא לסיומה. את פעילות ההתשה של חזבאללה בגבול הצפון יש לראות כחלק מתמונה רחבה יותר, במסגרתה פועלות שלוחות איראן הנוספות – בסוריה, בעיראק ובתימן – כדי להפעיל לחץ על האמריקאים ועל בעלי בריתם במזרח התיכון לכפות על ישראל הפסקת אש בעזה, אשר תביא בתורה להנמכת הלהבות המזרח-תיכונית. יחד עם זאת, חישוב לא נכון של מי מהצדדים עלול להוביל להתקלחות כוללת שנראה שאף אחד מהצדדים המעורבים (לבד מחמאס) אינו מעוניין בה.

מבט על מרוקו - עינת לוי

בשבוע האחרון בלט בשיח הציבורי והתקשורתי במרוקו נוסח המכתב שהגיש פורום משפחות החטופים והנעדרים למלך מוחמד השישי, ובו קריאה לסיועו בהשבת יקיריהם שנחטפו על ידי חמאס ומוחזקים בעזה. הפניה למלך הינה יוזמה אזרחית הומניטרית הנמנעת מהתייחסויות פוליטיות ומתבססת על הקשרים

האזרחיים וההיסטוריים האיתנים בין העמים במרוקו ובישראל, ועל אחדות המשפחה כערך בולט ביהדות ובאסלאם. למרות שמשרד החוץ הישראלי לא לקח חלק בכתובה או בהעברת מכתב הפנייה המדובר, ועל אף שמדובר ביוזמה אזרחית שלא מעורבים בה גורמים מדיניים, אנשי המשרד ראו לנכון לפרסם את המכתב בעמודי הרשתות החברתיות ובכך עוררו סביבו שיח תקשורתי ביקורתי ער. כעת מייחלות המשפחות שמכתבן יזכה לתגובה מרוקאית רשמית. תגובה כזו זו עשויה להעלות את נושא החטופים על סדר היום המזרח-תיכוני ולאפשר למרוקו מעורבות גדולה יותר במשבר האזורי.

מרוקו היא שחקן מפתח בהשבת היציבות האזורית בזכות תפקידו של המלך כיו"ר ועידת ירושלים; המורשת והניסיון המרוקאי בתיווך קונסטרוקטיבי, כולל בשחרור חטופים; ובזכות העובדה שלמרוקו קשרים חזקים ואמון בעיני ישראלים ופלסטינים כאחת - תכונה ויתרון שאין למתווכות האחרות. מרוקו צברה ניסיון רב בתיווך בסכסוכים כמו במלחמה בלוב, במשבר במאלי, בתהליך הפיוס הפנים-פלסטיני ובמשבר בין קטר למדינות המפרץ. הניסיון המרוקאי בא לידי ביטוי גם בשחרור חטופים - באוגוסט האחרון סייעה בשחרור חטוף רומני שהוחזק בבורקינה פאסו מ-2015 בידי ארגון בת של אל-קאעידה, ובדצמבר 2022 בשחרור עובד סיוע גרמני שהוחזק במאלי מ-2018. מדובר באסטרטגיה מדינית שזכתה בהצלחה מצד בכירים במרוקו לכינוי "ניטרליות קונסטרוקטיבית", המאפשרת למרוקו לשמור על תדמיתה כלפי חוץ, על קשרים פעילים עם כלל הצדדים ועל חברה מתונה מבית. על כל מקרה, חשוב להדגיש כי המעורבות המרוקאית הנה אירוע מורכב שהיבטיו רבים, ולכן בבוא העת יהיה צורך לבחון אותה בהתאם לנסיבות ואל מול השחקנים השונים המעורבים בתהליך.

בזירה הפוליטית הפנים מרוקאית ביטויי התמיכה הפומביים מצד מפלגת ה-PJD בחמאס עברו ממילים למעשים. ב-11 בנובמבר מזכ"ל מפלגת ה-PJD, עבדלאילא בנקירן שוחח טלפונית עם איסמעיל הנייה, ראש המחלקה המדינית של חמאס. בשיחתם הביע בנקירן תנחומים להנייה על מות בנו וסבתו כמו גם על יתר "ההרוגים מהתוקפנות האכזרית הישראלית על עזה". בנקירן הדגיש את "הסולידריות הטוטאלית והבלתי מתפשרת" של מפלגתו עם ההתנגדות, גינה את המתקפות הישראליות ואת אוזלת היד של ארגונים בינלאומיים ומדינות בעולם "לעצור את התוקפנות". הנייה מצדו הביע הערכה ל-PJD על עמדתה העקבית בנושא הפלסטיני ומעורבותה בפעילות עממית למען אנשי עזה. יומיים לאחר מכן, במהלך ישיבת המזכירות הכללית של המפלגה, מפלגת ה-PJD הביעה תמיכה בטבח שביצע חמאס ב-7 באוקטובר על דרום ישראל, ותיאר אותו כ"תגובה טבעית וצודקת" לכיבוש ולדיכוי הפלסטינים.